

MİLLÎ GELİR MEFHUMU
ve
TÜRKİYE MİLLÎ GELİRİ HAKKINDA KISA BİR TETKİK

Yazan : *Prof. Dr. Akif Erginay*

1 — Millî Gelirin Ehemmiyeti :

Hususiyle İkinci Dünya Harbinden sonra, millî gelir hesaplarına hemen her memlekette büyük ehemmiyet verilmiştir. Bununla beraber millî gelir üzerindeki etraflı çalışmaları 1930 dan başlatmak kabildir. Zamanımızda devletlerin millî iktisada kuvvetle hükmetmek mecburiyetinde kalmaları, millî gelir hesaplarından faydalanmayı icap ettirmektedir. Bugün bazı devlet bütçeleri, millî gelirin % 40'ına yaklaşan bir miktarını almaktadır. Millî iktisadın gelişmesini sağlamak, tam çalışmayı temin etmek, hayat seviyesini yükseltmek gibi gayeler peşinde koşmak durumunda olan devletler, ancak millî gelir hesaplarına göre kendilerine bir istikamet verebilmektedirler. Bir memleketin istihsal, yatırım, istihlâk ve gelire müteallik toplam neticelerini bilmeden, o memleketin iktisadî istikbaline müteallik isabetli kararlar vermek zordur. İster kollektivist (Rusya gibi), ister ferdiyeci sosyalist (İngilteere veya Kuzey Avrupa memleketleri gibi), ister yarı liberal veya müdahaleci (Amerika gibi) iktisat sisteminde olsun, zamanımız devletleri hemen her vasıta ve imkânla (bütçe, vergi, masraf siyasetleri) iktisadî hayata müsbet mânada müessir olmağa çalışmaktadırlar. Hülâsa zamanımız devletleri ferdi değil, cemiyet hareket tarzına göre, diğer bir deyişle Mikroekonomi değil makroekonomi'ye göre hareket etmektedirler. Cemiyet ekonomisi ise, bütün iktisat kıymetlerinin yekûn miktarına istinat eder. İşte millî gelir bu mânada büyük ehemmiyet kazanmıştır.

2 — Tarif ve İzah :

Muayyen bir memlekette bir yıl içinde yeniden yaratılan mal ve hizmetlerin değerleri toplamına millî gelir denir. Bu ilk

ve umumî bir tariftir. Aslında millî gelirin, muhtelif veçhelere göre, başka başka tariflerine yer verilecektir. Bu ilk tariftten anlaşılacağı üzere, bir memlekette muhtelif iktisadî faaliyetlerin mucip oldukları yeni iktisadî kıymetler nazara alınmaktadır. İktisadî faaliyetler, istihsal âmillerinin (veya unsurlarının) yaptıkları faaliyetlerdir. O halde tabiat, emek, sermaye ve müteşebbisin bir yıl içinde elde ettikleri payları bulup bir toplam yaparsak, millî geliri bulmuş oluruz.

Fakat iktisadî faaliyetleri bir de ziraat, sanayi, ulaştırma, ticaret, ilh. bakımından nazara almak kabildir. Böyle bir halde bu faaliyet sahalarında (sektörlerde) bir yıl içinde yaratılan kıymetlerin de yine millî geliri teşkil etmesi lâzımgelir. Ancak bu mânada millî gelir, yerine göre, safi veya gayri safi millî hasıla ismini alır. Gerçekten iktisadî faaliyetlerden her istihsal sahası itibariyle kıymetler doğar. Meselâ ziraî faaliyet ekim, bakım, yetiştirme, toplama veya hasât şekillerinde kıymet yaratır. Bu kıymet yaratmakta bazı masraflar yapılır. Bir çiftçinin elde ettiği mahsulde, masraflar nazara alınmazsa, elde edilen mahsule gayri safi mahsul denir. Aksi takdirde safi mahsul veya safi hasıla bulunur.

Aynı şeyi sanayi için de söylemek kabildir. Gerçekten bir sinai istihsalde bulunmak için yapılan masraflar arasına :

1. Her türlü iptidai madde, istihsal malı veya hizmetler için ödenen mübayaâ bedelleri;
2. Emek sahiplerine ödenen ücretler ve bu arada faizler, rantlar ve kârlar;
3. Sabit tesisler için ayrılması lâzımgelen amortismanlar;
4. Mübayaalar dolayısıyla ödenen vasıtalı vergiler, dahil olur.

Burada amortismanların nazara alınması veya alınmamasına göre safi hasıla veya gayri safi hasıla meydana çıkacaktır.

3 — Millî gelir hesaplarına dahil edilecek unsurlar :

Yukarıdaki misalden anlaşılacağı üzere bir istihsal faaliyeti müteaddit gelirlerin doğmasını intaç etmektedir. İşte bu gelirleri bulmak ve hesap etmek lâzımdır. Umumî bir ifade ile, istihsal faaliyetine doğrudan iştirak etsin veya etmesin, bir memleket halkına intikal eden gelirler başlıca aşağıdaki kalemlerden terekküp eder :

1. Ücretler, maaşlar ve bu çeşit emek gelirleri;

2. Kollektif şirketlerin, ferdi teşebbüslerin, ziraat teşebbüslerinin, serbest meslek erbabının, ilh. gelirleri;
3. Tahviller, ipotekli ve sair borçlanmalardan doğan faizler;
4. Kiralar;
5. Sermaye şirketlerinin ortaklarına dağıttıkları, ihtiyata aldıkları, yeniden yatırımda kullandıkları veya vergi olarak ödedikleri gelirler. ilh.

İşte millî gelir bir mânada bütün bu gelirlerin toplamını ifade eder. Fakat bir memlekette bu gelirler istihsal âmillerine dağıtılan paylardan başka bir şey değildir. Bir de istihsal edilen mal ve eşyanın, yani iktisadî kıymetlerin miktarının bulunması kabildir. Diğer taraftan, gelirler nihayet masraf şekline inkılâp edeceğinden, millî geliri masraf bakımından da ele almak mümkündür.

İşte ashında aynı bir kıymeti, yani millî geliri bulmak gayesine matuf olmakla beraber, hesap bakımından şu üç zaviyeden hareket edilebilir :

- a) İstihsal zaviyesinden (bu, piyasa fiyatlarına göre millî hasılayı verecektir);
- b) Gelir zaviyesinden (bu, istihsal âmillerine düşen miktarlara göre millî geliri verecektir);
- c) Sarfiyat zaviyesinden (bu da, millî sarfiyatı verecektir).

Millî hasıla, millî gelir ve millî sarfiyat (tariflerindeki bazı ilâve ve indirimler nazara alınmak suretiyle) aynı bir kıymet toplamının muhtelif veçhelerden tesbitidir. Gerçekten bir yıl içinde bir memlekette yeniden elde edilen kıymetler, o memleket fertlerinin gelirinden ve bu gelirin sarfı ise aynı memlekette vakî bîlcümle sarfiyattan başka bir şey olamaz. Mefhumların aynı aynı tetkiki bizi daha fazla ikna edecektir.

4 — Millî hasıla :

Bir memlekette her türlü istihsal kolu tarafından, bir yıl içinde istihsal edilen ve müstehlîk veya diğer müstahsillere arz edilen mal ve eşyanın toplamına, millî hasıla denir. Bu toplam istihsal edilen ve piyasaya arz edilen bütün mal ve eşyanın para ile ifadesidir. Bu tarifden anlaşılacağı üzere, bir memlekette bütün istihsal âmillerinin veya unsurlarının bir yıl içinde meydana getirdikleri yeni kıymetler, satılmış olsun veya stok halinde bulunsun, o memleketin millî hasılasını teşkil eder. Bu mânada bütün zirai mahsuller, sinai mamuller veya hizmetler

karşılığı alınan paralar, ilh. millî hasılaya dahildir. Bu mefhumun esas vasfı, yeni bir kıymetin yaratılmış olması ve para karşılığında piyasaya arz edilmiş bulunmasıdır.

Millî hasılanın hesabında bazı hususların nazara alınması icabeder. Gerçekten piyasa fiyatlarına göre hesaplanmış olan millî hasılaya, mal ve eşyanın imali için ödenen iptidai madde bedelleri ücretler, faizler, rantlar, dağıtılan kârlar, amortismanlar, vasıtalı vergiler, sosyal sigorta primleri ilh. dahildir. Diğer bir deyişle bütün bu gelirlerin toplamı piyasa fiyatları halinde millî hasılayı teşkil eder. Aslında amortismanlar gibi bazı kıymet ilâveleri, eski yatırım mallarından doğmaktadır. Bunlar yeni istihsale katılmakla beraber yavaş yavaş istihlâk edilmektedirler. Yeni yılın değil, eski yılların yarattığı kıymetlerdir. Bundan başka vasıtalı vergiler de, istihsal âmillerinin yarattıkları yeni kıymetlerden değildir. İşte bütün bu hususların göz önüne alınması dolayısıyla millî hasıla bakımından Safi Millî Hasıla, Gayri Safi Millî Hasıla ve Millî Gelir mefhumları birbirinden tefrik edilir.

5 — *Gayri Safi Millî Hasıla :*

İstihlâk veya istihsal malı olsun, bir memlekette bir yılda istihsal edilen ve ihraç edilenler de dahil olmak üzere müstehlîk veya müstahsillere satılan bütün malların toplamına denir. Bu toplamda, yıl başındaki stoklarla yıl sonunda kalan stoklar göz önünde bulundurulur. Zira bir evvelki yılda istihsal edilmiş olupta, stok halinde yeni yıla intikal etmiş ve satılmış olan mallar, yeni senenin değil, eski senenin istihsalı olduğu için, toplamdan indirilmek icabeder. Buna mukabil yeni yılda istihsal edilipte sene sonunda stok olarak kalmış mallar, o yılın istihsalı olduğu için, toplama ilâve edilmek lâzımdır.

Bu şekilde tarif edilen hasılaya, istihsal muamelesinin devam ettiği yıl içinde istihlâk edilen istihsal malları da (yani amortisman payları da) dahildir. Gayri safi tabiri, buradan doğmaktadır.

Gayri safi Millî hasıla, piyasada istihsal edilen ve satılan bütün mamullerin para ile ifadesidir. Ancak mütevassıt istihsaleseller bunun dışında kalır. Meselâ sütün fiyatı, ondan imal edilen peynir fiyatına dahildir. Bunun gibi, otomobil lâstikleri, otomobil fiyatına dahil olduğu için, ayrıca hesaba katılmaz.

Bilindiği üzere her istihsalden elde edilen hasıla, o istihsale iştirak eden unsurlar (âmiller) arasında dağıtılır. O halde gayri

safi milli hasıla, sene içinde istihsal edilen ve nihai şekli alan bütün istihlak ve istihsal mallarına tekabül ettiği gibi, sosyal sigorta bedellerini, ücret ve maaşları, ferdi teşebbüs ve şirketlerin kârlarını (şirketlerin dağıtmayıp ihtiyata ayırdıkları veya yeniden sermaye teşkilinde kullandıkları - otofinansman - kârlar da dahil) faizleri, arazi rantlarını, vasıtalı vergileri de ihtiva eder.

Şu halde gayri safi milli hasılayı tesbit etmek istediğimiz zaman, istihsal âmillerine düşen miktarları değil, doğrudan istihsal kıymetlerinin piyasa fiyatlarıyla ve mükerrerliğe imkân vermeksizin, toplamını buluruz.

6 — *Safi Milli Hasıla :*

Piyasa fiyatlarına göre bulunan gayri safi milli hasıladan, bütün malların istihsalı için kullanılan istihsal mallarının eskime ve aşınma miktarlarını (amortisman) indirmek suretiyle bulunan toplama, yine piyasa fiyatlarıyla safi milli hasıla denir. Bu mânada, gayri safiden farklı olarak, istihsal muamelesinde tahakkuk ettirilen net hasıla meydana gelir. Ancak vasıtalı vergiler bu miktara dahildir. Zira, yukarıda da belirttiğimiz üzere, safi milli hasıla, bir yıl içinde istihsal edilen mal ve eşyanın, piyasa fiyatlarına göre hesaplanır. Piyasa fiyatlarında ise, vasıtalı vergiler (istihsal ve istihlak vergileri) dahildir.

7 — *Millî Gelir :*

Safi milli hasılanın piyasa fiyatlarına göre değil de, istihsal unsurlarına (âmillere) dağıtılan paylara göre hesaplanması halinde milli gelir toplamı elde edilir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere (bak. No: 3) milli gelirin gelir zaviyesinden tesbiti, istihsale iştirak edenlerin aldıkları paylara göre olur. Bu mânada milli geliri şu şekilde tarif edebiliriz : bir memlekette bir yıl içinde, istihsale iştirak eden istihsal unsurlarının (emek, sermaye, tabiat, müteşebbis) nakdi veya aynı olarak elde ettikleri safi gelirler toplamına milli gelir denir. O halde aynı bir şeyi, bu def'a paylar bakımından hesaplıyoruz. Diğer bir deyişle bu mânada milli gelir, istihsal edilen mal ve eşyanın maliyetine göre tesbit edilmektedir. Maliyete giren gelirler de, bilindiği üzere başlıca ücret ve maaşlar, faizler, kira veya rantlar ve kârlardır.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere, istihsal unsurlarına ait olmayan, onların faaliyetinden doğmayan vasıtalı vergileri, hesaba katmayacağız. Bu itibarla milli hasılanın satış fiyatına dahil

olan vasıtalı vergileri bu hasıladan tenzil etmek suretiyle istih-
sal âmillerine dağıtılan paylar toplamı olarak millî geliri
buluruz.

8 — *Şahsi Gelirler Toplamı :*

Bir memlekette istihsal âmili olmaksızın da gelir elde eden
kimseler vardır. Meselâ emeklilere ödenen maaşlar, sosyal yar-
dımlar. Bundan başka istihsal âmilllerinden doğmakla beraber
fertlere dağıtılmayan gelirler de vardır. Meselâ şirketlerin ihti-
yata ayırdıkları, yani fertlere dağıtmadıkları kârlar gibi.

Bu izahat çerçevesinde, yukarıda tarif edilen millî gelirden
(bak. No: 7) fertlere intikal etmeyen gelirleri tenzil eder ve istih-
sal âmilllerinden doğmayan gelirleri buna ilâve edersek, şahsî
gelirler toplamını buluruz. Diğer bir deyişle, istihsal unsuru
olsun veya olmasın, fertlerin eline şu veya bu sebeble fiilen ge-
çen bütün gelirler toplamı şahsî gelirleri teşkil eder.

9 — *Kullanılabilen Gelirler toplamı :*

Şahsî gelirlerin hepsi fertlerde kalmaz. Bunların bir kısmı
gelir vergisi, bina vergisi ilh. vasıtasız vengiler dolayısıyla dev-
lete veya diğer âmme teşekküllerine intikal eder. O halde şahsî
gelirlerden vasıtasız vergileri indirdiğimiz takdirde fertlerin
elinde kullanabilecekleri veya harçayabilecekleri gelir kalır. Buna
kullanılabilen gelirler toplamı denir.

Buraya kadar verdiğimiz izahatı, aşağıdaki tabloda toplu ve
mukayeseli bir şekilde görmek kabildir :

GAYRİ SAFİ SAFİ SAHİ KULLANILABI-
MİLLİ HASILA MİLLİ HASILA MİLLİ GELİR GELİRLER LİR GELİRLER

Amortisman ve idame masrafları					
Vasıtalı vergiler	Vasıtalı Vergiler				
Sosyal aidat (1)	Sosyal aidat (1)	Sosyal aidat (1)		Sahsi vergiler	
Ücretler ve maaşlar	Ücretler ve maaşlar	Ücretler ve maaşlar	Ücretler ve maaşlar	İstihlakler	
Rantlar ve kiralar	Rantlar ve kiralar	Rantlar ve Kiralar	Rantlar ve Kiralar		
Ferdi teşebbüs Kârları	Ferdi teşebbüs Kârları	Ferdi teşebbüs kârları	Ferdi teşebbüs kârları		
Faizler	Faizler	Faizler	Faizler		
Dividantlar (2)	Dividantlar (2)	Dividantlar (2)	Dividantlar (2)		
Şirketlerin dağıtılmayan kârları (3)	Şirketlerin dağıtılmayan kârları (3)	Şirketlerin dağıtılmayan kârları (3)			Ferdi tasarruflar
					Aktarma tediyeler

- (1) Sosyal sigorta primi olarak ödenen paraları ifade eder.
(2) Sermaye şirketlerinin (anonim, limitet gibi) dağıttıkları karlar.
(3) Şirketlerin ihtiyata ayırdıkları veya yeni sermaye teşkilinde hullandıkları paralar.

Gelir bakımından hesaplanan millî gelire ithal edilecek gelirleri iyice tesbit etmek üzere, bunların istihsal unsurlarının karşılığı olacağını belirtmekte fayda vardır. Bir misal bunu açıkca gösterebilir.

Gerçekten bir teşebbüste çalışan bir memurun aşağıdaki gelirleri elde ettiğini farzedelim : maaş, ailesinden gördüğü aylık yardım, kumardan elde ettiği kâr, mirasçı olarak aldığı para, kitap yazarak aldığı telif ücreti. Bunlardan acaba hangileri millî gelir hesabında nazara alınacaktır?

1 — Maaş, bir istihsal unsuru karşılığı olarak ödendiği için millî gelire dahil edilecektir;

2 — Aile yardımı bir istihsal mukabil olmadığı için, dahil edilmeyecektir;

3 — Kumar parası da dahil edilemez; zira bu para zaten başka bir kimseden alınmıştır; o kimsenin geliri olarak millî gelirden esasen dahil idi;

4 — Verasetten gelen para da, hesaplara dahil edilmez.

5 — Telif ücreti bir istihsal karşılığıdır; millî gelirden gösterilmesi icabeder.

Görülüyorki elimizde kuvvetli bir kıstas vardır; yani istihsal ile doğrudan ilgili karşılıklar millî gelire dahil edilir. Bir kimse mevcut eski bir tablosunu satarak para elde etse, bu para millî gelire dahil edilmez; fakat bir iş olarak tablo yapıp satsa, bunun karşılığında elde edilen paralar millî gelire girer.

Ancak bazı hallerde kat'i bir hüküm vermek zordur. Meselâ kıymet artışı gelirleri ne olacaktır? Bir tahvil veya hisse senedinin kıymeti artarsa, bu artış miktarı millî gelire ithal edilecek midir? Geçen sene aldığımız bir tahvilin kıymeti 100 liradan 125 liraya çıksa, aradaki 25 liralık fark bir gelir sayılacak mıdır? Bir istihsal karşılığı olmadığı için, bunu millî gelire dahil etmemek lâzımgelirse de, bazı memleketler, bu çeşit farkları gelir vergisine tâbi tuttukları için, millî gelirlerine ithal etmektedirler. Nitekim Birleşik Amerika böyle yapmaktadır. Halbuki İngiltere bu farkları kendi gelir vergisi mevzuu dışında bıraktığı için, millî gelirden de hesaba katmamaktadır. Memleketimizde de Gelir vergisi kanunumuz, bu farkları bilançolarına göre teşebbüslerin öz sermaye farkı olarak kabul etmekte ve dolayısıyla vergi mevzuuna almaktadır. Bu bakımdan bizde de bu çeşit kıymet artışları millî gelir hesaplarında nazara alınmaktadır.

10 — Millî Sarfiyat :

Yukarıda (No : 3) millî hasıla, millî gelir ve millî sarfiyatın, aynı bir mefhumun muhtelif veçhelerinden başka bir şey olmadığına işaret edilmmişti. Gerçekten bir memlekette malların istihsalı, gelirlerin dağıtılması ve bunların istihlâki (sarfı) ayrı ayrı değil aynı zamanda vaki olur. Sarfiyat başlıca iki kısımdır :

- 1 — İstihlâk için sarfiyat,
- 2 — Yatırımlar için sarfiyat.

Şüphesiz her masraf, yeni bir geliri intaç edecektir. Bu mânada sarfiyat toplamı millî gelir toplamına eşit olmak lâzımgelir. Zira bir kimse için masraf olan şey, diğer bir kimse için gelirdir.

Bu izahattan, millî sarfiyatın aşağıdaki tarifini çıkarabiliriz. «Bir memlekette, bir yıl içinde toplam istihlâk ile toplam yatırımların yekûnu, millî sarfiyatı teşkil eder.»

İstihlâk, bir malın umumî manada bir defada kullanılmakla ortadan kalkmasıdır. Yatırım ise, bir istihsal maksadiyle kullanılan (ham madde, yarı mamul madde) mallarla sabit tesislerden terekkip eder. O halde sarfiyat denilince gerek istihlâk gerekse yatırımlar için ödenen paraların toplamı anlaşılır. (Ancak, yatırım bir sarfiyat olmakla beraber, bir kısım gelirlerin mutlaka sarf edilmeyeceği, yani bazı gelirlerin biriktirebileceği tabiidir. Bununla beraber, istihsalın neticesi bakımından, yatırımlarla tasarrufların birbirine eşit olduğu kabul edilmektedir; dolayısıyla yatırım denildiği zaman tasarrufları, da içine alan, yani istihlâkten sonra kalan bütün gelirleri kasetmekteyiz).

Bu mânada sarfiyat bakımından millî hasıla, millî gelir ve millî sarfiyat arasında aşağıdaki eşitliği kurabiliriz :

İstihlâk malları + net yatırım malları = millî hasıla = ücretler + kârlar + faizler = millî gelir = istihlâklar + tasarruflar = istihlâklar + yatırımlar = toplam sarfiyat.

Dikkat edilince, bu eşitliliğin, şimdiye kadar verdiğimiz izahata tamamen karşılacağı görülür. Ancak net yatırım malları amortisman ve idame masraflarının nazara alınmasından yani safi millî hasıla bakımından doğmaktadır.

11 — Millî gelir ve dış ticaret :

Millî gelir hesaplarında bir memleketin ithalat ve ihracatı da mühim bir kalem olarak yer alır. Gerçekten bir memlekette ihraç edilen mallar, o memleketin millî istihsalından bir parçadır. İthal edilen mallar ise, millî istihsale katılır. Bu itibarla bir mem-

leketin ihracata ithalatından fazla olursa, o fazlanın milli gelirden istihsal olarak gözükmesi, buna mukabil ithalatı fazla olursa, bunun milli gelirden indirilmesi lâzımgelir.

Söyleki :

Safi milli hasıla - ihracat + ithalat = dahilde istihsal edilip ihraç edilmeyenlerle ithal edilen istihlak malları + dahilde istihsal edilip ihraç edilmeyenlerle ithal edilen istihsal malları = ücretler + kârılar + faizler + hariçten gelen gelirler = milli gelir = istihlak + tasarruf = dahilde istihsal edilen mallarla ithal edilen malların istihlakı + dahilde istihsal edilen ve ithal edilen yatırım mallarının kullanılması = toplam sarfiyat.

12 — Milli gelir ve devlet hizmetleri :

Milli gelir hesaplarında, dış ticaret neticeleri gibi, devlet hizmetleri de nazara alınır. Üzerinde göreceğimiz üzere, memleketimiz milli gelir hesaplarında bu kalemlere yer verilmiştir.

Ancak âmme hizmetlerinin safi milli hasılda gösterilmesi bazı mühim meseleler tevhit etmektedir. Bu meseleleri aşağıdaki noktalarda toplamak kabildir :

a) Amme hizmetlerini, istihlak hizmetleri ve istihsal hizmetleri şeklinde ikiye ayırmak kabildir. Meselâ ihtiyar ve sakatların bakım işleri bir istihlak hizmeti, liman ve yolların idaresi de bir istihsal hizmeti sayılır. Bunlardan istihlak hizmetlerinin safi milli hasılaya ithal edileceği aşıkârdır. Fakat ikincide şu mülâhaza ortaya çıkabilir. Gerçekten liman ve yollardan doğan hizmetler aslında hususî şahısların istihsal mallarına dahildir. Zira bu hizmetler devlet tarafından değil de bizzat hususî sektör tarafından yapılmış olması halinde, esasen hususî istihsale dahil olurdu. Bu itibarla bu hizmetlerin âmme hizmeti olarak safi milli hasılaya ithal edilmesi mükerrerliğe yer verebilir. Bununla beraber, böyle ince tefrikler yapmak, çok def'a müşkül olduğundan hemen bütün memleketlerde, bu âmme hizmetleri de milli hasılaya ithal edilir.

b) Tatbikatta, âmme hizmetlerinden doğan kıymetlerden, sadece ücret ve maaşların milli hasılda gösterildiğine şahit oluyoruz. Gerçekten âmme masrafları devletin başlıca hususî piyasadan satın aldığı mallar için ödenen paralardan veya aktarma tediyeler ve maaş ve ücretlerden tereküp eder. Hususî piyasadan aldığı mallar esasen milli hasılda gösterildiği için, ve emekli maaşları veya devlet tahviller faizleri gibi aktarma tediyeler de bunları alanların bugünkü bir hizmet karşılığı olmadığı için, milli

hasılda yer almazlar. Halbuki maaş ve ücretler bir hizmet karşılığı olduğundan millî hasıla veya millî gelire dâhil olurlar.

c) Amme makamlarının kendi teşebbüsleri dolayısıyla elde ettikleri kıymetlerin millî hasılaya gireceği tabiidir. Orman işletmeleri, sınaî istihsalleri, demiryolları hizmetleri gibi istihsal faaliyetinin yarattığı kıymetler hususî istihsal gibi millî hasılda yer alacaktır. Aynıyle amme makamlarının elde ettikleri kârlar veya faizler, kiralar da bu zümreye girecektir.

d) Ancak bunların hesabında istihsal unsurlarının maliyet kıymetlerinin göz önünde bulundurulması, ve bu kıymetlerin piyasa fiyatlarına göre hesaplanması halinde vasıtahı vergilerin indirilmesi icabeder.

e) Yukarıda da işaret edildiği üzere, bir istihsal unsuru olmadıkları halde devletten masraf olarak ödenen emekli maaşları, sosyal yardımlar veya devlet tahvili faizleri gibi aktarma tediyelerinin de millî hasılda yer almaması icabeder.

13 — İtibarî millî gelir ve reel (hakiki) millî gelir :

Millî gelir hesaplarında rakamlar çok def'a bu iki mefhumu göre ayrı cedveller halinde tanzim edilmektedir. İtibarî millî gelirden maksat, fiyat değişikliklerini nazara almaksızın her bir yılın millî gelirini cari fiyatlara göre hesaplamaktır. Meselâ bir malın, muayyen bir biriminin fiyatı muayyen bir yılda 100 ve ertesi yılda 120 ise, istihsal miktarında artış olsun olmasın, ikinci yılın millî geliri hesaplarının o malın yeni fiyatı, yani 120 üzerinden kıymetlendirilmesidir.

Reel millî gelirde ise, o malın fiyatında sanki bir değişiklik olmamış gibi, evvelki yıldaki fiyatı üzerinden hesap yürütülür. Bu bakımdan hakiki istihsal miktarında artış veya eksilîş mal birimine göre belirtilmiş olur.

TÜRKİYE MİLLÎ GELİR TABLOLARI

14 Tarihçe :

Memleketimizde millî gelir hesaplarına ilk def'a 1935 yılında başlanmıştır. İktisat Vekâletine bağlı Konjonktür servisi, 1927 - 1939 senelerine ait ilk umumî millî gelir tahminlerini neşretmiştir. Daha sonra İstatistik Umum Müdürlüğü bu çalışmalara devam etmiş ve 1942 - 1944 yıllarına ait hesapları, bu husustaki bazı izahatla birlikte, bir kitap halinde yayınlamıştır. 1951 yılında İstatistik U. Md. lüğü nezdinde, Üniversite öğretim üyelerinin de

kattığı «Millî Gelir Etüt Grubu» kurulmuştur. Bu Grubun çalışmaları neticesinde millî gelir hesapları hazırlanmış ve İstatistik Bültenlerinde neşredilmiştir. Elimizde en son, aynı Umum Müdürlüğün ayrı bir broşür halinde yayınladığı «Türkiye Millî Geliri» (1958) tabloları vardır. Bu tablolardan bir kısım, 1954 yılındanberi her yıl bütçe gerekcesine konulmakta ve B.M.M. Bütçe Komisyonu raporlarında da millî gelir hakkında mukayeseli cedveller yer almaktadır.

15 — Türkiye Millî Gelir Hesaplarının Tahlihi :

Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtının tavsiye ettiği şekillere göre hazırlanan Türkiye Millî Gelir hesapları başlıca beş kısım tablodan tereküp etmektedir. Bu kısımlar aşağıdaki başlıklara ayrılmıştır. :

- I — Carî fiyatlarla millî gelir tabloları (istihsal amilleri fiyatlarıyla);
- II Sabit fiyatlarla millî gelir tabloları (1948 istihsal amilleri fiyatlarıyla);
- III — Carî fiyatlarla millî hasıla tabloları (piyasa fiyatlarıyla);
- IV — Sabit fiyatlarla millî hasıla tabloları (1948 piyasa fiyatlarıyla);
- V — Tali tablolar.

İlk dört kısımdaki tablolar da aynı bir tasnif altına şu isimlere göre dörder tabloya ayrılmıştır :

- a) İstihsal sektörleri itibariyle Türkiye millî geliri;
- b) İstihsal sektörleri itibariyle Türkiye millî gelir endeksi;
- c) İstihsal sektörleri itibariyle Türkiye millî gelir zincirleme endeksi;
- d) İstihsal sektörlerinin millî gelir içindeki nisbeti.

Tali tablolar ise, istihsal sektörleri itibariyle vasıtalı vergiler, istihsal sektörleri itibariyle aşınma ve eskime ile bunların sabit fiyatlara göre neticeleri ve Türkiyede nüfus başına millî gelir ve gayri safi millî hasılaya taalluk eden beş tablodan ibarettir.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere memleketimizde millî gelir hesapları daima istihsal sektörleri itibariyle istihsal amillerine düşen paylar ve piyasa fiyatlarına göre yapılmaktadır. Millî sarıyat hesapları bu tablolarda yer almamaktadır.

Bundan başka gerek istihsal amilleri gerekse piyasa fiyatlarıyla yapılan hesaplar, yani gerek millî gelir, gerekse millî ha-

sıla hem cari fiyatlara göre, hem de 1948 yılı fiyatları 100 kabul edilmek suretiyle tertip ve tanzim edilmektedir.

Cari fiyatlara göre yapılan hesaplarla sabit fiyatlara göre yapılan hesaplar bize, yukarıda No: 13 de bahsettiğimiz, itibarı milli gelir ve reel (hakiki) milli gelir neticelerini verir. Bu noktayı bir az daha açıklayalım.

Gerçekten, memleketimizde sabit fiyatlara göre yapılan milli gelir hesaplarında halen 1948 yılının cari fiyatı esas alınmaktadır. Yani 1948 yılını takibeden yıllarda mal ve eşyanın fiyatlarında hiç bir değişiklik olmadığı farz edilerek sadece istihsal artış veya eksilişlerine göre hesaplar yapılmıştır. Meselâ 1948 yılında 5 milyon ton buğday istihsal edilmiştir. Bunun milli gelirden para ile gösterilecek miktarı, aynı 1948 yılının cari fiyatına göre bulunacak miktardır. Farzedelim ki 1949 yılında da 5 milyon ton buğday istihsal edilmiştir; fakat buğday fiyatlarında % 10 bir artış vardır. Buna göre buğdayın kilosu 1948 yılında 10 kuruş ise 1949 yılında 11 kuruş olmuş demektir. Şimdi 1949 yılı buğday istihsalini 1948 fiyatlarına göre hesaplırsak, 10 kuruştan 500.000.000 (beş yüz milyon) lira edecektir. Fakat 1949 yılının yine 5 milyon ton buğdayını aynı yılın cari fiyatı olan 11 kuruştan hesaplırsak bu def'a 550.000.000 (beş yüz elli milyon) lira edecektir. O halde buğday istihsalinde bir artış olmadığı halde, sırf cari fiyatlara göre hesap etmiş olduğumuz için, 1949 yılı milli gelirinde 50.000.000 lira zahiri bir fazlalık görülecektir. Buna mukabil 1949 yılında buğday istihsalini 5 milyon değil de 6 milyon ton ise, o zaman 1948 yılı fiyatlarına göre 600.000.000 (10 kuruştan) lira ve 1949 cari fiyatlarına göre 660.000.000 (11 kuruştan) lira olurdu.

Şimdi aşağıdaki Türkiye milli gelir tablolarını, bu ışık altında inceleyelim.

İSTİHSAL SEKTÖRLERİ İTİBARIYLA CARA FİYATLARLA TÜRKİYE MİLLİ GELİRİ

(İstihsal âmülleri fiyatlarıyla --- 000.000 TL.)

Sektörler :	1938	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
1. Ziraat	775.0	4691.4	3744.9	4472.0	5563.9	6193.3	7234.7	5927.2	7638.2	9096.3	12046.4
a. Çiftçilik	751.1	4582.0	3647.9	4371.1	5448.2	6037.9	7071.2	5758.5	7453.3	8867.4	11785.6
b. Ormancılık	18.8	86.0	79.9	79.6	90.1	102.9	113.7	118.8	119.8	164.0	177.9
c. Balıkçılık	5.1	23.4	17.1	21.3	25.6	52.5	49.8	49.9	65.1	64.9	82.7
2. Sanayi	204.4	926.3	1004.1	1094.4	1250.3	1490.9	1839.7	2248.4	2578.5	3290.2	4209.7
a. Madencilik	16.4	78.2	92.3	108.5	142.0	174.9	191.7	197.2	226.9	241.2	279.6
b. İmalat sanayii	182.2	828.1	884.8	955.4	1072.6	1275.2	1601.8	1995.3	2282.1	2969.3	3837.6
c. Elek.Hv.Gz.Su	5.8	20.0	27.0	30.5	35.7	40.8	46.2	55.9	69.5	79.7	92.5
3. İnşaat sanayii	76.7	280.3	296.2	319.2	380.7	520.0	692.8	852.3	1062.3	1237.6	1589.5
4. Ticaret	167.5	960.6	812.1	951.9	1080.9	1317.4	1644.1	1797.0	2382.6	2144.1	3087.3
5. Ulaştırma	94.0	406.3	499.2	476.9	559.5	791.8	863.1	1030.9	1243.5	1452.7	1707.7
6. Mali müesseseler	30.4	129.4	134.8	152.8	216.2	243.3	303.2	398.5	521.5	642.7	788.0
7. Serbest meslekler ve hizmetler	67.2	325.3	328.2	353.8	433.7	507.9	540.1	640.6	841.6	992.3	1179.8
8. Mesken gelirleri	52.5	237.5	251.5	251.7	278.5	310.5	354.1	479.8	530.4	712.6	835.9
9. Devlet hizmetleri	170.1	877.6	871.0	911.8	953.9	1080.6	1255.0	1454.6	1494.6	1725.4	2091.5

10. Yurt içi geliri (1 ilâ 9)	1637.8	8834.7	7942.0	8984.5	10717.6	12455.7	14726.8	14829.3	18293.2	21293.9	27535.8
11. Dış alem geliri	— 3.7	—20.0	—18.0	—20.3	—23.8	—31.6	—30.4	—44.3	—73.5	—97.0	—110.2
12. Safi milli hasıla (Millî gelir) (İstihsal âmilleri fiyatlarıyla) 10 + 11	1634.1	8814.7	7924.0	8964.2	10693.8	12424.1	14696.4	14785.0	18219.7	21196.9	27425.6
13. Vasıtalı verg.	230.4	913.8	983.3	1014.2	1116.4	1355.3	1522.6	1630.5	1934.0	2040.5	2820.4
14. Safi milli ha- sıla. Piyasa fiyat- larıyla 12+13	1864.5	9728.5	8907.3	9978.4	11810.2	13779.4	16219.0	16515.5	20153.7	23237.4	30246.0
15. Aşınma ve eskime	88.5	338.5	374.1	405.9	460.6	541.1	602.0	699.3	905.8	1096.6	1233.4
16. Gayrisafi milli hasıla. Piyasa fiyat- larıyla 14+15	1953.0	10067.0	9281.4	10384.3	12270.8	14320.5	16821.0	17114.8	21059.5	24334.0	31479.4
17. G. safi milli ha- sıla. İstihsal âmil- leri fiyatlarıyla 12+15	1722.6	9153.2	8298.1	9370.1	11154.4	12965.2	15298.4	15484.3	19125.5	22293.5	28659.0

NOT : 1938 yılı rakamları bir evvelki yıl millî gelir tablolarından alınmıştır.

İSTİHSAL SEKTÖRLERİ İTİBARIYLA SABİT FİYATLARLA TÜRKİYE MİLLİ GELİRİ

(1948 İstihsal Amilleri fiyatlarıyla — 000.000 T.L.)

Sektörler :	1938	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
1. Ziraat	4085.3	4091.4	3671.8	4551.2	5493.5	5848.3	6403.4	5141.0	5607.5	6094.7	6217.7
a. Çiftçilik	3999.8	4582.1	3576.1	4446.2	5377.3	5721.8	6277.0	5000.0	5478.8	5951.8	6056.6
b. Ormancılık	65.8	86.0	78.7	83.8	90.7	91.2	90.7	96.7	91.1	95.9	121.2
c. Balıkçılık	19.7	23.4	17.0	21.2	25.5	35.3	35.7	44.3	37.6	47.0	39.9
2. Sanayi	684.9	926.3	978.1	1014.1	1098.9	1190.5	1311.1	1373.4	1428.3	1521.4	1647.4
a. Madencilik	54.2	78.2	96.5	96.3	119.8	142.2	156.6	142.5	149.8	177.6	206.3
b. İmalat sanayii	623.1	828.1	859.7	894.2	952.7	1017.6	1117.9	1187.4	1227.2	1284.7	1374.1
c. Elek.Hv.Gz.Su	7.6	20.0	21.9	23.6	26.4	30.7	36.6	43.5	51.3	59.1	67.0
3. İnşaat sanayii	366.5	280.3	321.3	454.7	473.0	570.4	791.0	655.1	688.0	698.0	821.0
4. Ticaret	814.6	960.6	796.4	952.0	1127.7	1203.6	1319.8	1116.2	1205.5	1304.5	1347.8
5. Ulaştırma	295.6	406.3	492.8	488.3	532.9	652.3	696.5	836.4	923.6	958.5	1017.3
6. Malî müessesel.	100.5	129.4	144.1	151.7	169.7	195.3	229.1	269.8	301.2	320.1	340.3
7. Serbest meslekler ve hizmetler	267.2	325.3	337.8	371.2	423.1	468.9	483.0	525.0	626.4	646.3	686.4
8. Mesken geliri.	165.9	237.5	246.1	241.3	257.5	278.4	299.5	322.8	357.1	411.8	450.0

9. Devlet hizmet.	584.7	877.6	857.4	894.4	943.1	1011.1	1159.8	1247.0	1224.3	1243.5	1330.8
10. Yurt içi geliri (1 ilâ 9)	7365.2	8834.7	7845.8	9118.9	10519.4	11418.8	12693.2	11486.7	12361.9	13198.8	13858.7
11. Dış âlem geliri	-16.7	-20.0	-17.8	-20.6	-23.8	-25.8	-28.7	-26.0	-28.0	-29.9	-31.4
12. Safi millî ha- sıla. İstihsal â- milleri fiyatla- rıyla. (10+11)	7348.5	8814.7	7828.0	9098.3	10495.6	11393.0	12664.5	11460.7	12333.9	13168.9	13827.3
13. Vasıtalı vergi.	759.6	913.8	810.3	942.8	1091.6	1184.6	1317.3	1188.5	1279.0	1365.6	1433.9
14. Safi milli hası- la. Piyasa fiyat- larıyla 14+15	8108.1	9728.5	8638.3	10041.1	11587.2	12577.6	13981.8	12649.2	13612.9	14534.5	15261.2
15. Aşınma ve eski.	259.9	338.5	337.3	358.9	401.1	445.8	484.9	496.2	537.8	578.3	613.5
16. G. safi milli hasıla. Piyasa fiyatlarıyla 14+15	8368.0	10067.0	8975.6	10400.0	11988.3	13023.4	14466.7	13145.4	14150.7	15112.8	15874.7
17. G. Safi milli hasıla. İstihsal âmilleri fiyat- larıyla. 12+15	7608.4	9153.2	8165.3	9457.2	10896.7	11838.8	13149.4	11956.9	12871.7	13747.2	14440.8

16 — Millî Gelir Tabloları :

Yukarıdaki tablolarda gösterilen millî gelir mefhumları, nazari olarak evvelce verdiğimiz tariflere intibak ettiği müşahede edilebilir. Gerçekten piyasa fiyatlarıyla safî millî hasıla bizim 6 numarada belirttiğimiz safî millî hasılaya, keza gayri safî millî hasıla da yukarıda 5 numarada görülen mefhumla tetabuk etmektedir.

Bunun gibi bu tablolarda gerek ihracat ve ithalât neticeleri (dış âlem geliri) gerek vasıtalı vergiler, gerekse aşınma ve eskime unsurları yer almaktadır. Ancak esas itibariyle istihsal sektörlerine göre hazırlandığı için, şahsî gelirler toplamı ile kullanılabilen gelirler toplamı, millî gelir tablolarımızda gösterilmemiştir. Ayrıca millî sarfiyata da temas edilmediğini belirtelim.

17 — Tabloların tahlili :

Kolayca anlaşılacağı üzere, millî gelir tabloları, bir çok faydalı mukayeselere imkân verir.

- Her şeyden evvel muayyen bir yıllar seridi içinde muhtelif istihsal kaynaklarının gelişmesini görmek ve seneden seneye artış veya eksilişleri tesbit etmek kabildir. Meselâ zirai sektörde gerek cari fiyatlara, gerekse sabit fiyatlara göre 1938 veya 1948 yılına nazaran artışlar kaydedildiği anlaşılmaktadır. Fakat bu arada 1953 yılına nazaran müteakip yıllarda ehemmiyetli bazı eksilişler hemen dikkat nazarını çekmektedir. Nitekim 1953 yılında cari fiyatlara göre 7.234 milyon lira kıymetindeki zirai istihsalin 1954 yılında 5.927 milyon liraya düştüğü, keza sabit fiyatlara göre aynı 1953 yılında 6.403 milyon liraya mukabil 1954'de 5.141; 1955'de 5.607, 1956'da 6.094 ve 1957'de 6.217 milyon lira olduğu, diğer bir deyişle 1957 yılında dahi henüz 1953 yılının zirai istihsaline vasil olunamadığı görülmektedir. Bu vakıayı hava ve iklim şartlarına atfetmek kabül olduğu gibi, zirai istihsalde teknik unsurlardaki kısmî duraklamalarla da izah etmek kabildir.

Tabloların tetkikinde en çok ilgi çeken bir nokta da toplam olarak millî gelirin muayyen zaman devresi içinde gösterdiği artışlardır. Cari fiyatlara göre hazırlanan tabloda, gayri safî millî hasılanın 1938 yılında 1953 milyon lira olmasına mukabil, 1957 yılında 31.479 milyon lira olduğu görülmektedir. Bu mukayese, 1938 den 1957 yılına kadar, yani 20 senede gayri safî millî hasılanın takriben 16 misli arttığını ifade eder. Fakat fiyatlarda mezkûr 20 yılda meydana gelen artışlar dikkat nazarına alındığı takdirde, keyfiyetin hakiki vechesi daha iyi anlaşılır.

Gerçekten, sabit fiyatlara göre hazırlanmış olan ikinci tabloda, piyasa fiyatlarına göre, 1938 yılı gayri safi millî hasılasının 8.369 milyon lira olmasına karşılık, 1957 yılının acak 15.874 milyon lira olduğu görülürki, hakiki artışın, mezkûr 20 senede ancak bir misli civarında bulunduğu anlaşılır. Bu hali 1948 yılına nazaran incelediğimiz zaman, 10 yılda hakiki artışın % 50 civarında olduğu görülür (10.067 milyon liraya mukabil, 15.874 milyon lira.) Yıllık ortalama itibariyle % 5 bir artış olduğuna göre, bunun hiçte küçümsenmemesi lâzımgelir.

Millî gelir tabloları, ayrıca istihsal sektörlerinin sabit fiyatlarla millî gelir içindeki karşılıklı artış veya eksiliş nisbetlerinin tesbitine de imkân verir. Nitekim İstatistik Umum Müdürlüğü'nün hazırladığı diğer bir tabloya göre ziraî sektörün 1948 yılında, sabit fiyatlarla millî gelirdeki nisbetinin % 53,2 olmasına mukabil, yıldan yıla değişiklikler göstermek suretiyle, 1957 yılında % 45 e düştüğü, halbuki sanayiın aynı yıllar arasında % 10,5 dan % 11,9 a yükseldiği, inşaat sahasında % 3,2 den % 5,9 a çıktığı ve ulaştırmada da % 4,6 dan % 7,4 e eriştiği anlaşılmaktadır. Bu keyfiyet memleketimizde sanayileşmenin tedricen gelişmekte olduğuna bir karinedir. Şüphesiz son yıllarda memleketimizde vaki olan sınaî kalkınmanın bu neticede büyük hissesi vardır.

Millî gelir tablolarından çıkarılacak diğer mühim bir netice de nüfus başına isabet eden millî gelir ve gayri safi millî hasılanın tesbitidir. Aslında pek müsbet ve kat'i bir ölçü olmamakla beraber, (zira ehemmiyetli olan şey, gelir ve servetlerin dağılış şeklidir) milletlerarası mukayeselerde faydalı bir müş'ir telâkki edilen böyle rakamları, yine İstatistik Umum Müdürlüğü'nün hazırladığı ayrı bir tablodan istihraç ediyoruz. Bu tabloya göre memleketimizde cari fiyatlarla nüfus başına düşen millî gelir 1948 yılında 440 lira iken, tedricen değişiklikler arz ederek 1957 yılında 1.075 liraya varmış ve sabit fiyatlarla bu miktarlar 1948 de yine 440 liradan 1957 yılında 542 liraya yükselmiştir. Gayri safi millî hasıla bakımından yukarıdaki rakamlar, cari fiyatlara göre 1948 de 502 liradan 1234 liraya ve sabit fiyatlarla mütenazıran 502 liradan 622 liraya erişmiştir.

Millî gelir hakkında verdiğimiz bu izahat, şüphesiz, bu mevzuu ikmal etmiş olmakdan çok uzaktır. Biz, maksadımıza uygun olarak, bu mefhum üzerinde sadece umumî ve nazari bazı esasların tesbitiyle, kendi millî gelir tablolarımız hakkında kısa bilgi vermeğe çalıştık.

MİLLÎ GELİR HAKKINDA KISA BİBLİYOGRAFYA

- Türkiye Millî Geliri : İstatistik U. Md. neşriyatı (1938. 1948 - 1951) Ankara 1954.
- Türkiye Millî Geliri : İstatistik U. Md. neşriyatı (1948 - 1957) Ankara 1958.
- Osman Okyar : Millî Gelir; Nazariyat ve Tatbikat (teksir halinde)
- Prof. Aziz Köklü : Umumi İktisat : Millî Gelir - Fiyat; Siyasal Bilgiler Fakültesi 1956 - 1957 ders yılı notları (teksir)
- J. E. Meade - R. Stone : İngiltere'de Millî Gelir ve Gider; Ankara 1953 Çeviren Numan Özsoy.
- Doç. Dr. Memduh Yaşa : İktisat dersleri; Millî gelir ve İnkisam meseleleri; İstanbul 1957.
- Paul Samuelson : L'Economique, 1953 Paris; İngilizceden tercüme; Çeviren Gael Fain.
- Raymond Barre : Economie Politique; Paris 1956 (Tome second). Dictionnaire des Sciences Economiques; Paris 1956.
- Cesare Cosciani : Elementi di Economia Politica; Padova 1954.
- Sergio Steve : Lezioni di Scienza della Finanze; Padova 1957.
- R. Ruggles : Introduction to National Income and Income Analysis New - York 1949.
- A. C. Pigou : Income; London 1948.
- S. Kuznets : National Income New York 1946.
-